: https://dx.doi.org/10.22067/jgrd.2022.74314.1099
مقالهٔ پژوهشی

مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال بیستم، شمارهٔ ۱، بهار۱٤۰۱، شمارهٔ پیاپی ۳۸

تحلیل فضایی عملکرد دهیاری‌ها در توسعهٔ اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان مشهد

سید جواد احمدی میبدی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران)

jam.sb.un1395@gmail.com

محمدعلی احمدیان (دانشیار گروه جغرافیای انسانی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران، نویسندهٔ مسئول)

ahmadian@um.ac.ir

حمید جعفری (دانشیار گروه جغرافیای انسانی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران)

jafari1421@mshdiau.ac.ir

صص ۱۸٦ ـ ۱۵۵

چکیده

دستیابی به توسعه در سکونتگاه‌های روستایی به عوامل متعددی وابسته است که از مهم‌ترین آن، مدیریت محلی کارآمد است. همچنین یکی از ابزارهای دستیابی به توسعهٔ روستایی را می‌توان تشکیل گروه‌های سازماندهی‌شده مانند دهیاری‌ها دانست. همچنین مدیریت روستایی (دهیاری‌ها) می‌تواند نقش بسیاری مهمی در اجرای فعالیت توسعهٔ روستایی داشته باشد و همچنین سنجش عملکرد مدیران روستایی می‌تواند راه را برای بهبود معیشت روستاییان هموار کند؛ بر این اساس، تحقیق حاضر به بررسی عملکرد دهیاران در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان مشهد پرداخته است. پژوهش از نوع کاربردی و روش انجام تحقیق توصیفی-تحلیلی مبتنی بر پرسش‌نامهٔ محقق‌ساخته بود. منطقهٔ مطالعه‌شده ۱۲ روستا از بخش مرکزی شهرستان مشهد بود و حجم نمونه براساس فرمول کوکران و با خطای پنج صدم،

تاریخ دریافت: ۱٤۰۰/۱۰/۰۱ تاریخ تصویب: ۱٤۰۰/۱۲/۲۳

۳٦۷ خانوار تعیین شد. اطلاعات استخراج‌شده در دو نرم‌افزار SPSS و GIS و تحلیل مدل WASPAS بررسی شد. یافته‌ها نشان داد، عملکرد دهیاران در شاخص‌های کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال و تشویق به سرمایه‌گذاری نامطلوب است و در شاخص تلاش به‌منظور افزایش درآمد تقریبا عملکردی متوسط داشته‌اند. درمجموع، بررسی میانگین متغیر رونق اقتصادی نشان از وضعیت متوسط عملکرد دهیاران در رونق اقتصادی روستاهای خود دارد. همچنین نتایج مدل واس پاس نشان داد، دهیاران روستاهای فارمد، دوست‌آباد و امیرآباد عملکرد بهتری در مقایسه با سایر روستاها داشته‌اند. تحلیل فضایی عملکرد دهیاری‌ها در توسعهٔ اقتصاد روستایی نشان داد، بین عملکرد دهیاران با شاخص‌هایی چون فاصله تا شهر مشهد (آماره پیرسون ۰,۹۰۲-)، میزان جمعیت (آماره پیرسون ۰,٦٤٦)، نرخ رشد (آماره پیرسون ۰,٦٥٦-)، سطح زیرکشت (آماره پیرسون ۰,٥٨٤)، جمعیت باسواد (آماره پیرسون ۰,٦۱۸) و تعداد شاغلان (آماره پیرسون ۰,٦۲۰) رابطه‌ای معنادار وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: مدیریت روستایی، عملکرد دهیاری‌ها، اقتصاد روستایی، بخش مرکزی شهرستان مشهد.

۱. مقدمه

فرایند توسعه از مهم‌ترین موضوعات بحث‌شده در بین کشورها، به‌ویژه کشورهای درحال‌توسعه است. تحقق پیشرفت و توسعهٔ کشورها مستلزم بهره‌گیری از استعداد و توان و حضور فعالانهٔ مردم و مشارکت آن‌ها در مراحل توسعه است (متقی‌زاده، ۱۳۸۰، ص. ٤۲). از سوی دیگر، می‌توان توسعهٔ روستایی را شامل فرایند تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی دانست که برای افزایش رفاه طولانی‌مدت در کل جامعه طراحی می‌شود (برقی، قنبری و افشاری‌پور، ۱۳۹۳، ص. ۸۹). همچنین یکی از مهم‌ترین ابعاد توسعهٔ روستایی و شاید بتوان گفت مهم‌ترین بعد آن، مدیریت روستایی است که نقش بسیار مهمی در هماهنگی فعالیت‌های توسعهٔ روستایی دارد. بدیهی است، واحد اجتماعی روستا به لحاظ وجود مناسبات اجتماعی و اقتصادی نمی‌تواند از تشکیلات سازمان مدیریتی بی‌نیاز باشد (نادر، ابی‌سلوم و کرم[1]، ۲۰۰۸،

1. Nader, AbiSalloum & Karam

ص. ۷۷۲). از زمانی که در مناطق روستایی فرایندهای سیستماتیک ساختاری حاکم شد، مفهوم مدیریت روستایی جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد و به‌عنوان یک راهبرد در جهت توسعهٔ روستایی با برنامه‌ریزان همگام شد (اسریرم[1]، ۲۰۰۷، ص. ۳)؛ به عبارت دیگر، یکی از ابزارهای دستیابی به توسعهٔ روستایی را می‌توان تشکیل گروه‌های سازماندهی (یاروود[2]، ۲۰۰۲، ص. ۲۷۸) مانند دهیاری‌ها در مدیریت روستاها دانست. با تشکیل مدیریت نوین روستایی یعنی استقرار دهیاری‌ها در روستاها، شکل‌گیری نهادی رسمی و قانونی برای تثبیت امور عمومی روستا و مدیریت محلی روستایی در قالب دهیاری‌ها شکل گرفت. در این راستا، انتظار می‌رود که با عملکرد شایسته و مدیریت محلی و مشارکتی بتوان در جهت توسعهٔ اقتصاد روستایی گام برداشت (استعلاجی، ۱۳۹۱، ص. ۲٤۰)؛ بر این اساس، دهیاری‌ها به‌عنوان بازوی اجرایی شوراهای اسلامی روستاها، نقش مهمی در افزایش بهره‌وری و توسعهٔ روستایی دارند. تقریباً چهل و هشت وظیفهٔ مشخص‌شده برای دهیار نیز دربرگیرندهٔ جنبه‌های مختلف در راستای توسعهٔ اقتصاد روستایی است؛ ازجمله همکاری با شورای بخش و بخش‌داری به‌منظور بررسی و صدور پروانه‌های کسب، مساعدت و همکاری با کشاورزان در جهت معرفی محصولات کشاورزی و تولیدات صنعتی و صنایع دستی روستا در مراکز شهری و نمایشگاه‌های ذی‌ربط، شناسایی زمینه‌های اشتغال و مساعدت در جهت تأمین کار برای افراد جویای کار با همکاری دستگاه‌های ذیربط و...؛ بنابراین میزان توسعهٔ اقتصادی در نواحی روستایی با توجه به وظایف دهیارن، ارتباط مستقیم و بدون واسطه با میزان کارایی دهیاری‌ها دارد. دهیاری‌ها به‌عنوان نهادی نوپا سابقهٔ چندانی در مدیریت روستاهای ایران ندارند و در ابتدای راه قرار دارند، اما سنجش عملکردشان میزان اثرگذاری آن‌ها را در توسعهٔ اقتصاد روستایی مشخص می‌کند؛ بنابراین می‌توان گفت که دهیاری‌ها به‌عنوان نهاد نوین مدیریتی در روستاهای کشور و گذشت چندین سال از تجربهٔ اجرایی آن‌ها، ارزیابی عملکردشان در راستای توسعهٔ اقتصاد روستایی می‌تواند در شناخت و نیز تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری از سوی سیاست‌گذاران مؤثر باشد (احمدوند، ۱۳۹۳ ص. ۲۵).

1. Sriram
2. Yarwood

با توجه به موارد گفته‌شده می‌توان گفت که یکی از اهداف جهانی و ملی برای رسیدن به توسعهٔ روستایی موضوع مدیریت روستایی است. این امر به نوبهٔ خود باید از طریق برنامه‌ها یا پروژه‌هایی اجرا شود که کالا و خدمات را به مردم روستا ارائه می‌دهند (زهو، پرابو، استینینگتیاس، مهادیانسار و سنتانو[1]، ۲۰۲۰؛ توماشوک[2]، ۲۰۱۷، ص. ۵۱۵)؛ بنابراین بحث ارزیابی عملکرد دهیاران می‌تواند نقش بسیاری مهمی در بهبود اجرای فعالیت روستاییان داشته باشد و درعین‌حال نیز سنجش عملکرد مدیران روستایی می‌تواند راه را برای بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان هموار کند (یورکا-گرند، لورین، ایلماری رائوتیاینن و ایزابل کانو-مونترو[3]، ۲۰۲۱، ص. ۲) همچنین اجرای این پژوهش می‌تواند درک روشنی از عملکرد اقتصادی و فعالیت‌های دهیاری‌های روستاهای بخش مرکزی شهرستان مشهد به‌عنوان منطقهٔ موردمطالعه، در راستای امر مهم توسعهٔ اقتصاد روستایی فراهم کند. درک وضعیت موجود به ارائه پیشنهادها و راهکار مناسب برای توسعهٔ روستایی در روستاها منجر خواهد شد؛ بنابراین با توجه به اینکه یکی از مهم‌ترین ابعاد توسعه اقتصاد روستاست، به ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه اقتصاد روستاها از نظر مردم روستا (ارزیابی ذهنی) پرداخته شده است. با توجه به اینکه در سال‌های اخیر به‌دلیل ضعف مدیریت و عقب‌ماندگی روستاها شاهد افزایش مهاجرت در منطقه هستیم، در این مطالعه به بررسی عملکرد دهیاری‌های روستاهای بخش مرکزی شهرستان مشهد پرداخته شده است که در بیشتر روستاهای آن دهیاری تشکیل شده است (۲۰۰ روستا) (سازمان امور دهیاری ها و شهرداری‌های کشور، ۱۳۹۹) و بیش از ده سال از زمان فعالیت آنان می‌گذرد؛ بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی عملکرد این سازمان‌های محلی مبتنی‌بر شیوهٔ مدیریت نوین(دهیاری) است تا در مقولهٔ ارزیابی به نتایجی برای رشد و توسعهٔ مدیریت روستایی، رفع موانع و مشکلات احتمالی، پیشنهادهای مشخص برای تغییرات در ضوابط و... دست یابد. این مطالعه به‌دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است میزان عملکرد دهیاران در روستاهای بخش مرکزی شهرستان مشهد تا چه اندازه است؟ تفاوت‌های میزان عملکرد دهیاران در بین روستاهای موردمطالعه چگونه است؟

1. Zeho, Prabowo, Estiningtyas, Mahadiansar & Sentanu
2. Tomashuk
3. Urquía-Grande, Lorain, Ilmari Rautiainen & Isabel Cano-Montero

۲. پیشینهٔ تحقیق

دربارهٔ بررسی و تحلیل فضایی عملکرد دهیاری‌ها در توسعهٔ اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان مشهد، تاکنون تحقیقات اندک و انگشت‌شماری انجام شده است. شایان ذکر است که این پژوهش در استان خراسان رضوی برای اولین بار انجام شده است؛ بنابراین در این زمینه نیاز است که تحقیقات متنوعی انجام شود و در اختیار سازمان‌های مرتبط قرار گیرد؛ بنابراین برای مطالعهٔ بیشتر نیاز است که پیشینهٔ تحقیق بررسی دقیق شود (جدول ۱).

جدول ۱. پیشینهٔ تحقیق

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

نویسنده	عنوان	نتیجه
ایمانی و فتحی (۱۳۹۸)	ارزیابی و تحلیل عملکرد دهیاری‌ها با تأکید بر رویکرد حکمرانی شایسته (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل)	این پژوهش با هدف ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها با تأکید بر حکمروایی شایسته انجام شد. نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای با میانگین ۲,۰۷ نشان داد، حکمروایی شایسته روستاهای بخش مرکزی اردبیل پایین‌تر از حد متوسط است. نتایج نشان داد، کارکرد دهیاری‌ها براساس حکمروایی شایسته از دیدگاه ساکنان روستاهای بخش مرکزی اردبیل کمتر از حد متوسط ارزیابی می‌شود و در وضعیت مطلوب نیست.
فال سلیمان، میکانیکی و اقتداری (۱۳۹۸)	تحلیل فضایی عملکرد مدیریت دهیاری‌ها در فرایند توسعه روستایی (مورد: دهستان‌های شهرستان عنبرآباد در استان کرمان)	در این پژوهش به تحلیل فضایی عملکرد مدیریت دهیاری‌ها در فرایند توسعهٔ روستایی پرداخته شده است. نتایج نظرسنجی از مردم روستاها نشان داد، تأثیر عملکرد دهیاران بر بهبود وضعیت کالبدی و عمرانی، زیست‌محیطی و اجتماعی در حد متوسط بوده و بر بهبود وضعیت اقتصادی در سطح زیاد ارزیابی شده است.
قنبری و نادریان فر(۱۳۹۷)	ارزیابی عملکرد دهیاران در پایداری محیطی روستاها (مطالعهٔ موردی: بخش مرکزی شهرستان نیمروز)	این پژوهش به ارزیابی عملکرد دهیاران در پایداری محیطی روستاها پرداخته است. یافته‌ها نشان داد، ۲۲ درصد از روستاهای شهرستان، عملکرد دهیاران در پایداری محیطی در سطح متوسط و در سایر روستاها ضعیف یا بسیار ضعیف است. از دیگر سو، نتایج تحلیل‌های آماری نشان داد، عملکرد دهیاران تنها در مؤلفهٔ بهداشت محیط روستا در حد تقریباً متوسط و در سایر مؤلفه‌ها کمتر از حد انتظار است.
پوررمضان، علینقی‌پور و توفیق‌جو	بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها از دیدگاه روستاییان با بهره گیری از	این پژوهش به بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها از دیدگاه روستاییان با بهره‌گیری از مدل کانو در روستاهای شهرستان رشت پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد، عملکرد دهیاری به‌ترتیب در نیازهای اساسی،

نویسنده	عنوان	نتیجه
(۱۳۹۵)	مدل کانو در روستاهای شهرستان رشت	عملکردی و هیجانی دارای ضریب رضایت بیشتری بوده است.
لطفی، صالحیان بادی و قاسمی بادی (۱۳۹۵)	تحلیل عملکرد دهیاری ها در فرایند توسعه اقتصادی سکونتگاه های روستایی (مورد: بخش بادرود – شهرستان نطنز)	این پژوهش به تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در فرایند توسعهٔ اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی پرداخته است و نتایج پژوهش حاکی از این است که بین دهیاری و توسعهٔ اقتصادی روستا رابطهٔ معناداری وجود داشته و دهیاری‌ها نقش مثبتی در توسعهٔ اقتصادی روستاها ایفا کرده‌اند. همچنین، دهیاری‌ها از نظر اقتصادی نقش چندانی در ایجاد زمینه برای تشکیل کارگاه‌های تولیدی در روستا نداشته‌اند، اما تأثیر مثبتی در بازاریابی محصولات کشاورزی و سنددار شدن املاک روستاییان داشته‌اند.
سربرقی مقدم، بوزرجمهری و قاسمی (۱۳۹۵)	ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند توسعهٔ پایدار روستایی از دیدگاه روستاییان (مورد مطالعه: بخش طرقبه شهرستان بینالود)	این پژوهش به ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند توسعهٔ پایدار روستایی از دیدگاه روستاییان پرداخته است. نتایج نشان داد، عملکرد دهیاران در هر سه بعد توسعهٔ پایدار پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است. همچنین میانگین عملکرد دهیار در توسعهٔ پایدار روستایی ۱/۹۳ به دست آمد که در حد ضعیف ارزیابی شده است.
شیخی، پریزادی و ورمزیار (۱۳۹۲)	بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در روند مدیریت و توسعهٔ روستایی	این پژوهش به ارزیابی عملکرد دهیاران در روند مدیریت و توسعه روستایی پرداخته است. براساس نتایج پژوهش، در بحث اهمیت دادن دهیار به شاخص‌های چهارگانه، شاخص عمرانی بیشترین درجه اهمیت و شاخص اقتصادی کمترین درجه را به خود اختصاص داده‌اند. در بحث تخصص و مهارت دهیاران، شاخص خدماتی بیشترین و شاخص اقتصادی کمترین رتبه را دریافت کرده‌اند.
رضوانی، محمدی و پیری (۱۳۹۲)	ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها با استفاده از مدل چارچوب عمومی ارزیابی (CAF)	این پژوهش به ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها پرداخته است. نتایج نشان داد، عملکرد دهیاری‌ها بر اساس مدل چارچوب عمومی ارزیابی عملکرد، نامطلوب بوده است. عواملی مانند تحصیلات کم دهیاران، آشنا نبودن آن‌ها با مبانی ارزیابی عملکرد، نبود برنامه مصوب پنج ساله در دهیاری‌ها، مشارکت نداشتن مردم در طرح‌های عمرانی و مشکلات مالی و اعتباری دهیاری‌ها بر ناکارایی عملکرد آن‌ها تأثیرگذار بوده است.
ریاحی و کرمی‌نسب (۱۳۹۲)	ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعهٔ کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های روستایی	این پژوهش به ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعهٔ کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های روستایی پرداخته است. براساس نتایج پژوهش، از دیدگاه خانوارهای ساکن روستا، در بررسی عملکرد دهیاران، بهسازی و مقاوم-سازی مساکن و کیفیت خدمات عمومی روستا مثبت و مکان‌یابی خدمات

نویسنده	عنوان	نتیجه
		و تأسیسات منفی بوده است.
تقدیسی، سوری، صیدایی و کاظمی (۱۳۹۰)	بررسی و تحلیل میزان عملکرد دهیاران در مدیریت روستایی (مورد پژوهش: بخش کونانی شهرستان کوهدشت)	این پژوهش به ارزیابی عملکرد دهیاران در روند مدیریت و توسعه روستایی پرداخته است. براساس نتایج پژوهش، مهم‌ترین مشکل دهیاری-ها در فرایند توسعهٔ روستایی، کمبود منابع مالی و اعتباری برای توسعه بیشتر روستاست که علاوه بر کمک دولت، دهیاری‌ها نیز با مشارکت مردم باید راه‌هایی برای تأمین مالی به کار برند.
یورکا-گرند و همکاران (۲۰۲۱)	اندازه‌گیری عملکرد و تلاش‌های سازمان‌های غیرانتفاعی روستایی در اتیوپی	این پژوهش به بررسی عملکرد سازمان‌های غیرانتفاعی در مدیریت و توسعهٔ روستایی در اتیوپی پرداخته است. نتایج نشان داد، پیشرفت در اندازه‌گیری عملکرد ممکن است به بهبود اقتصادی اجتماعی و وضعیت کشاورزی و تغذیه‌ای در منطقه کمک کند و علاوه بر این، تجزیه و تحلیل بهبودیافته از عملکرد سبب پایداری در منطقهٔ روستایی می‌شود.
لندینی[1] (۲۰۱۷)	کمک در راستای کار گروهی و مدیریت فرایند جمعی در توسعه روستایی	این پژوهش به بررسی مدیریت فرایند جمعی در توسعهٔ روستایی پرداخته است. نتایج نشان داد، برخی از مزایای کار شراکتی عبارت است از: دسترسی بهتر به بازارهای مواد اولیه، تولید و اعتبار و...
لاوال[2] (۲۰۱٤)	تحویل زیرساخت‌های دولت محلی و روستایی در نیجریه	این پژوهش به شناخت و اهمیت دولت‌های محلی در فرایند توسعهٔ روستایی پرداخته است. بررسی‌ها نشان داد، دولت محلی در پاسخ به چالش‌های تأمین زیرساخت‌های روستایی و بهبود آن ضعیف بوده است. همچنین در مناطقی که تاحدودی زیرساخت‌های روستا بهبودیافته با مشکلات زیست‌محیطی همراه بوده است که رابطه معناداری با توسعه دارد.
یاغی[3] (۲۰۰۸)	بررسی و ارزیابی چگونگی اجرای مدیریت از طریق مردم بومی در زمینهٔ تأمین خدمات اساسی در اردن و آمریکا	این پژوهش به ارزیابی چگونگی اجرای مدیریت از طریق مردم بومی در زمینهٔ تأمین خدمات اساسی در اردن و آمریکا پرداخته است. نتایج تجزیه و تحلیل پژوهش با استفاده از تحلیل واریانس(آنوا) نشان داد، مردم دو کشور دربارهٔ مدیریت مطلوب عقاید متفاوتی دارند و اردنی‌ها در مقایسه با آمریکایی‌ها دیدگاه نسبتاً مثبت دربارهٔ مدیریت محلی دارند.

1. Landini
2. Lawal
3. Yaghi

نویسنده	عنوان	نتیجه
لاکی، فرشواتر و روپاسینگا[1] (۲۰۰۲)	عوامل مؤثر در همکاری دولت محلی در مناطق روستایی: شواهدی از درهٔ تنسی	این پژوهش میزان همکاری دولت‌های محلی در مناطق روستایی درهٔ تنسی را بررسی کرده است. نتایج نشان داد، عواملی مانند فقدان طرفداران قوی برای پروژه‌های تعاونی، سوءظن به یکدیگر و تفاوت در منابع موجود مانع همکاری بین آن‌ها شده است. درمقابل، انگیزه‌های مالی میزان همکاری را افزایش می‌دهد.

بررسی پیشینهٔ پژوهش نشان می‌دهد، تاکنون مطالعهٔ عمیقی در رابطه با کیفیت عملکرد دهیاران و تحلیل فضایی آن در استان خراسان رضوی انجام نشده است و صرفاً به بررسی ارزیابی و تحلیل عملکرد دهیاری‌ها با تأکید بر رویکرد حکمرانی شایسته، تحلیل فضایی عملکرد مدیریت دهیاری‌ها در فرایند توسعهٔ روستایی، ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند توسعهٔ روستایی، ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعهٔ کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های روستایی، بررسی و تحلیل میزان عملکرد دهیاران در مدیریت روستایی، بررسی و ارزیابی چگونگی اجرای مدیریت از طریق مردم بومی در زمینهٔ تأمین خدمات اساسی و عوامل مؤثر در همکاری دولت محلی در مناطق روستایی پرداخته شده است.

۳. روش‌شناسی تحقیق

هدف تحقیق حاضر، کاربردی و روش انجام آن، توصیفی-تحلیلی است. برای جمع‌آوری اطلاعات لازم از دو روش اسنادی و میدانی (ابزار پرسش‌نامه) استفاده شده است؛ بنابراین در این تحقیق برای پاسخ‌گویی به سؤال‌های تحقیق و واقعیت‌ها، اطلاعات و داده‌ها از منطقهٔ مطالعه‌شده جمع‌آوری شد. در تحقیق حاضر با توجه به پرسش‌های مطرح‌شده و در راستای پاسخ‌گویی علمی به این سؤال‌ها، به تبیین چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن پرداخته شده است. براساس چارچوب نظری، ۱۲ شاخص در سه بعد برای بررسی عملکرد دهیاران منطقه مطالعه‌شده در قالب طیف لیکرت کمّی شد (جدول ۲). در ادامه برای تحلیل فضایی، رابطهٔ عملکرد دهیاران با شاخص‌های (فاصله تا شهر مشهد (کیلومتر)، میزان جمعیت

1. Lackey, Freshwater & Rupasingha

۱۳۹۵ (نفر)، نرخ رشد (۱۳۹۰– ۱۳۹۵)، سطح زیرکشت (هکتار)، جمعیت باسواد (نفر) و تعداد شاغلان (نفر)) نیز بررسی شده است.

جدول ۲. شاخص‌های عملکرد دهیاران

مأخذ: منابع پیشینه و مبانی نظری، ۱۴۰۰

	نماد	شاخص
کاهش بیکاری و توسعه اشتغال	Q1	ایجاد بازارهای هفتگی و محلی در روستا
	Q2	آموزش روستاییان در جهت افزایش مهارت‌های شغلی
	Q3	معرفی جاذبه‌های گردشگری روستا
	Q4	ایجاد اشتغال از طریق گسترش فعالیت‌هایی مانند صنایع دستی و گردشگری
تلاش به‌منظور افزایش در آمد	Q5	معرفی و عرضهٔ تولیدات روستا در بازارهای شهری
	Q6	افزایش بهره‌وری و سوددهی
	Q7	همکاری با دستگاه‌های ذی‌ربط برای توسعهٔ خدمات موردنیاز فعالیت‌های اقتصادی
	Q8	حمایت و کنترل قیمت تولیدات روستایی
تشویق به سرمایه‌گذاری	Q9	ارتباط مستقیم و بدون واسطه دهیاری با فعالان اقتصادی روستا
	Q10	تسهیل در بررسی و صدور پروانه‌های کسب‌وکار
	Q11	جذب سرمایه برای توسعهٔ فعالیت‌های کشاورزی، صنایع دستی و گردشگری
	Q12	جذب حمایت‌های مالی بانک ها و سازمان‌های ذیربط

۳. ۱. معرفی منطقهٔ موردمطالعه

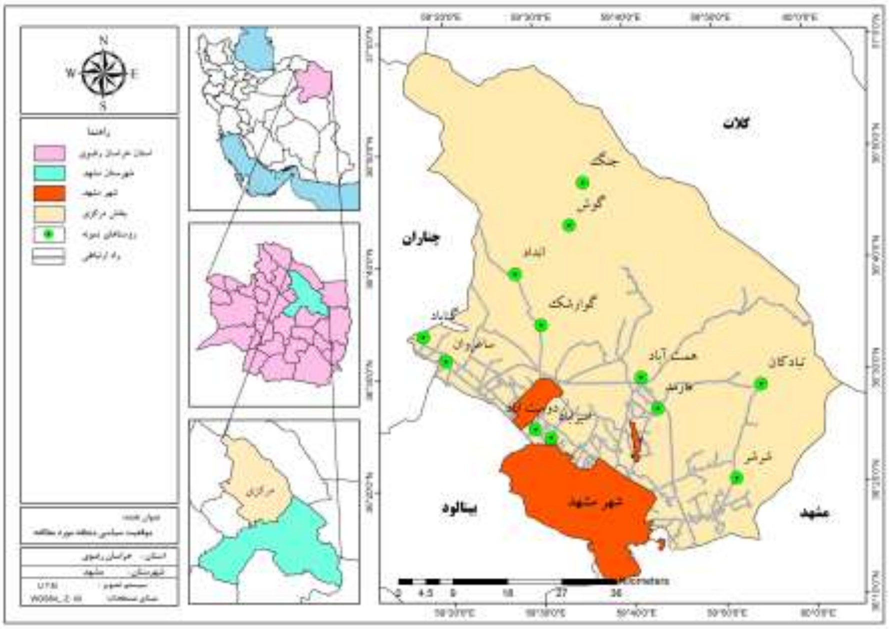
برای عملیاتی کردن مطالعه، بخش مرکزی شهرستان مشهد به‌عنوان منطقهٔ مطالعه‌شده انتخاب شد (شکل ۱)؛ زیرا به‌علت ضعف مدیریت و عقب‌ماندگی روستاها افزایش مهاجرت در منطقه وجود دارد. همچنین به‌دلیل قرار گرفتن شهر مشهد در آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های استان خراسان رضوی است. جامعهٔ آماری تحقیق همه روستاهایی هستند که جمعیتی بیشتر از ۱۰۰ نفر دارند و روستاهای نمونه هم شامل روستاهایی است که دهیاری دارند. در منطقهٔ مدنظر، ۲۴۷ روستا وجود دارد که با توجه به آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سرشماری سال ۱۳۹۵، ۲۰۰ روستا جمعیتی بیشتر از ۱۰۰ نفر داشته است. طبق جدول ۳ و براساس انتخاب تصادفی، دو روستا در هر دهستان به‌منظور تحلیل فضایی

بهتر عملکرد دهیاران در سطح بخش مرکزی شهرستان مشهد به‌عنوان روستاهای نمونه انتخاب شدند (جدول ۳). طبق سرشماری ۱۳۹۵، دوازده روستای منتخب دارای جمعیتی برابر با ۲۷۳٤۵ نفر بالغ بر ۷۸۸٦ خانوار بودند. با توجه به اینکه خانوارها در روستاهای مطالعه‌شده به‌عنوان جامعهٔ آماری (۷۸۸٦ خانوار) است، حجم نمونه با توجه به فرمول کوکران و با خطای ۰/۰۵ درصد معادل ۳٦۷ خانوار تعیین شد که این افراد از میان افراد منطقه به‌طور تصادفی انتخاب شدند (جدول ۳ و شکل ۱).

جدول ۳. روستاهای نمونه، حجم خانوار و تعداد نمونه در هر روستا (۱۳۹۵)

مأخذ: مرکز آمار استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۵

ردیف	دهستان	نام روستا	جمعیت	تعداد خانوار	سال تأسیس دهیاری	حجم نمونه براساس خانوار
۱	طوس	دوست‌آباد	۸۹٦۹	۲۵۷٦	۸۱/٦/۱۳	۱۲۰
۲		امیرآباد	٤۷۹۲	۱۳۱٦	۸۱/۳/٦	٦۱
۳	میان ولایت	ساغروان	٤٤۵۵	۱۱۷۵	۸۵/۵/۱٦	۵۵
٤		گناباد	۵۱۰	۱۷۲	۸۵/۵/۱٦	۱۰
۵	تبادکان	همت‌آباد	۱٦۲۱	٤۷۷	۸۱/٦/۱۳	۲۲
٦		فارمد	۲۸۰۹	۸۵٦	۸۱/٦/۱۳	٤۰
۷	کنویست	تبادکان	۱۵۹٦	۵۰۸	۸۱/٦/۱۳	۲٤
۸		شرشر	۵۷۳	۱۷۷	۸٦/۵/۳	۸
۹	کارده	گوش	۲٤۷	۹۱	۸۱/٦/۱۳	٤
۱۰		جنگ	۱۵۳	۵۷	۸۵/۵/۱٦	۳
۱۱	درزآب	انداد	۵۷۷	۱٦۵	۸۵/۲/۱٦	۵
۱۲		گوارشک	۱۰٤۳	۳۱٦	۸۱/۳/٦	۱۵
۱۳		جمع	۲۷۳٤۵	۷۸۸٦		۳٦۷

شکل ۱. موقعیت روستاهای موردمطالعه در بخش مرکزی و شهرستان مشهد در استان خراسان رضوی و کشور

مأخذ: نگارنده براساس نقشه پایه استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۵

پس از تعیین‌شدن نمونه‌ها، از طریق ابزار پرسش‌نامهٔ محققساخته براساس شاخص‌ها، به جمع‌آوری داده‌ها به‌صورت میدانی اقدام شد. شایان ذکر است که برای روایی شاخص‌ها از دو روش استفاده از پیشینه‌های مطالعاتی و همچنین پانل تخصصی متشکل از اساتید دانشگاهی و کارشناسان (۱۰ نفر) استفاده شد. همچنین برای ارزیابی پایایی داده‌ها از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آلفای کرونباخ ۰٫۹۸ به دست آمد. نتایج، نشان پایا و قابل اعتماد بودن داده‌ها برای انجام تحقیق است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی (آزمون کای‌دو، فریدمن و همبستگی پیرسون) در نرم‌افزار SPSS و برای اولویت‌بندی روستاها از لحاظ عملکرد دهیارن، مدل WASPAS (وزن‌دهی استفاده‌شده در مدل WASPAS مدل آنتروپی شانون است) استفاده شده و برای نمایش رتبهٔ به‌دست‌آمده و

تحلیل فضایی عملکرد دهیاران، نرم‌افزار GIS به کار رفته است. در ادامه با توجه به اهمیت مدل واس پاس به تشریح مراحل مدل پرداخته شده است.

مدل WASPAS یکی از مدل‌های ترکیبی رایج است که می‌تواند در مسائل پیچیدهٔ تصمیم‌گیری کارایی بسیار داشته باشد و همچنین نتایج حاصل از این مدل از دقت زیاد برخوردار باشد. مدل جمع وزنی WSM از بهترین و شناخته‌شده‌ترین مدل‌های تصمیم‌گیری در حل مسائل چندمعیاره است. در مدل ترکیبی WASPAS تلاش شده است که یک معیار ترکیبی برای تعیین اهمیت نهایی هر گزینه به کار برده شود که در این معیار ترکیبی سهم برابری از WSM و WSP برای ارزیابی نهایی گزینه‌ها داده شود (سجاسی قیداری و همکاران، ١٣٩٧، ص. ١٨):

١. تشکیل ماتریس وضع موجود براساس شاخص‌های طراحی‌شده؛

٢. استاندارد کردن ماتریس وضع موجود براساس روش بی‌مقیاس‌سازی نورم.

ازآنجاکه در این تحقیق هم شاخص‌های مثبت و هم شاخص‌های منفی وجود دارد، از دو فرمول زیر برای استانداردکردن استفاده شده است:

برای شاخص‌های مثبت تابع ١:

$$rij = \frac{xij}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} x^2 ij}} \rightarrow (\forall j = 1, 2, .., n)$$

برای شاخص‌های منفی تابع ٢:

$$r_{ij} = \frac{\frac{1}{x_{ij}}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} \frac{1}{x_{ij}^2}}} (\forall j = 1, 2, ..., n)$$

٣. محاسبهٔ وزن هریک از شاخص‌ها براساس روش‌های وزن‌دهی: در این پژوهش از روش آنتروپی استفاده شده است.

٤. برآورد واریانس مقادیر معیارهای استانداردشده اولیه از طریق تابع ٣:

$$\sigma^2 (\bar{x}_{ij}) = (0.05 \bar{x}_{ij})^2$$

تابع (٣)

ماتریس واریانسمحاسبه واریانس- $Q^2(Q_i^{(1)})$ و $Q^2(Q_i^{(2)})$ های از طریق توابع (٤، ٥)

$$\sigma^2(Q_i^{(1)}) = \sum_{j=1}^{n} \bar{x}_{ij} w_j^2 \sigma^2(\bar{x}_{ij})$$

تابع ٤

$$\sigma^2(Q_i^{(2)}) = \sum_{j=1}^{n} \left[\frac{\prod_{j=1}^{n} (\bar{x}_{ij})^{wj} \times w_{ij}}{(\bar{x}_{ij})^{w_j} (\bar{x}_{ij})^{(1-w_j)}} \right]^2 \sigma^2(x_{ij})$$

تابع ٥

٥. محاسبهٔ مقدار (λ) و (Q) برای رتبه‌بندی گزینه‌ها به‌صورت توابع ٦ و ٧ (زاوادزکاس، تورسکیس، آنتوچویسین و زاکارویسیوس،[1]، ٢٠١٢، ص. ٣).

$$\lambda = \frac{\sigma^2(Q_i^{(2)})}{\sigma^2(Q_i^{(1)}) + \sigma^2(Q_i^{(2)})} \qquad (٦)$$

$$Q_i = \lambda \sum_{j=1}^{n} \bar{x}_{ij} w_j + (1-\lambda) \prod_{j=1}^{n} (\bar{x}_{ij})^{wj}, \lambda = 0,...1 \qquad (٧)$$

٤. مبانی نظری تحقیق

پدیدهٔ رهبری یا مدیریت را در زمینه‌های مختلف می‌توان به صورت‌های گوناگون تعریف کرد، ولی آنچه در تعریف رهبری در هر زمینه مشترک است، عبارت است: از فن، هنر یا علم نفوذ کردن یک نفر بر گروهی از مردم، به عبارت دیگر، رهبری را می‌توان نظامی متصور شد که در قالب آن یک فرد به‌عنوان رهبر وظیفهٔ هدایت، راهنمایی و ارشاد عده‌ای را بر عهده می‌گیرد تا به تبع فن‌دانی، هنردانی یا علم‌دانی خود، ضمن اعمال نفوذ بر افکار و اندیشه‌ها و احساسات آنان، پندار و رفتار و کردار ایشان را در جهت اهدافی مشخص، سمت و سو بخشد یا درعمل تحت‌تأثیر افکار، اندیشه‌ها و احساسات خود درآورد (طالب، ١٣٧٦، ص. ٥)؛ بنابراین می‌توان این‌گونه مدیریت را تعریف کرد که مدیریت هنر انجام کار به‌وسیلهٔ مردمی

1. Zavadskas, Turskis, Antucheviciene & Zakarevicius

است که هم هدف و هم وسیلهٔ دستیابی به توسعه محسوب می‌شوند (تری[1]، ۲۰۱۳، ص. ٥٦). مدیریت مهم‌ترین عامل در حیات، رشد، بالندگی و مرگ یک جامعه است و روند حرکت از وضع موجود به‌سوی وضع مطلوب را کنترل می‌کند (قنبری و بهرامی، ۱۳۹۵، ص. ۱۳٦).

جامعهٔ روستایی نه یک جامعه حاشیه‌ای در نظام اقتصادی، بلکه یکی از ارکان مهم در توسعهٔ کشورها تعریف شده است (مولایی هشتجین، آمار حاجی‌شیرکیا و باقری، ۱۳۹٦، ص. ۱٦۷). درعین‌حال، وقوع یافتن توسعه در نواحی روستایی نیز به ساختار مدیریت جامع و یکپارچه مبتنی است (آمیبا و اونو[2]، ۲۰۰۸، ص. ٥٦) همچنین صاحب‌نظران توسعه روستایی معتقدند که برای تحقق توانمندسازی جامعهٔ روستایی به‌منظور افزایش توانایی تصمیم‌گیری مدیریت روستایی، باید از داخل جامعهٔ محلی شروع کرد و عوامل بیرونی می‌توانند به‌شکل تسهیلگری ایفای نقش کنند (کاستروآرس و وانکلی[3]، ۲۰۲۰، ص. ٤٥؛ عطایی، کریمی، قادرمرزی و نوروزی، ۲۰۲۰، ص. ٥٤). این مفهوم گسترده از مدیریت روستایی علاوه بر اینکه مشکلات رسیدگی به امور مربوط به روستا را بیان می‌کند، چگونگی مواجههٔ مطلوب با روستا و مدیریت روستایی را برای کارشناسان و متخصصان در محورهای یادشده آشکار می‌کند (مهدوی، ۱۳۹۱، ص. ۳). مدیریت روستایی، درواقع فرایند سازمان‌دهی و هدایت جامعه و محیط روستایی از طریق شکل دادن به سازمان‌ها، نهادها و فعالیت‌ها تعریف شده است که این سازمان‌ها و نهادها ابزار وسایل تأمین هدف‌های جامعهٔ روستایی و تحقق توسعه روستایی‌اند (لطیفه و آرمون، ۱۳۹۱، ص. ۲)؛ بر این مبنا، اهداف مدیریت روستایی نیز ایجاد رابطه منطقی و تنظیم‌شده بین انسان و محیط برای رسیدن به رضایتمندی و خشنودی در زندگی مردم مناطق روستایی است که در رأس آن وجود عناصری برای برنامه‌ریزی آینده و ادارهٔ امور کنونی روستا ضروری است و این عناصر باید از همکاری متعادل و فعال نیروهای بیرونی (دولت، بازار) و درونی (مردم محلی، تشکل‌ها و سازمان‌های محلی) صورت گیرد (افراخته، ۱۳۸۸، ص. ٥۱).

1. Terrey
2. Umebau & Onwe
3. Castro-Arce & Vanclay

در دهه‌های اخیر در ایران، مدیریت روستایی دچار تغییرات و تحولات زیادی شده است. در حوزهٔ مدیریت روستایی با تصویب قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور در تیر ۱۳۷۷ و تصویب اساسنامه، تشکیلات و سازمان دهیاری در اسفند ۱۳۸۰، گام مؤثری در تأسیس یک نهاد عمومی برای مدیریت روستا برداشته شد. به استناد مصوبات مذکور، وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیارهای) متولی اعطای مجوز تأسیس نهادی عمومی با شخصیت حقوقی مستقل به نام دهیاری در روستاهای بیشتر از ۲۰ خانوار شده است (پژوهشکدهٔ سوانح طبیعی بنیاد مسکن، ۱۳۸۸، صص. ۱۲۹-۱۳۰).

٤. ۱. ارزیابی عملکرد مدیریت روستایی

عملکرد یکی از مفاهیم بنیادین در مدیریت محسوب می‌شود؛ زیرا بسیاری از وظایف مدیریت براساس آن شکل می‌گیرد؛ به عبارت دیگر، موفقیت سازمان‌ها را می‌توان در آیینهٔ عملکردشان مشاهده کرد؛ ازاین‌رو ارزیابی عملکرد اهمیت یافت و استفاده از آن با هدف بهبود عملکرد در سطح فردی و متعاقب آن، در سطح سازمانی بسیار گسترش پیدا کرد. ارزیابی عملکرد به‌عنوان ابزار مدیریتی به‌سرعت در دهۀ ۱۹۵۰ رشد کرد (سلامت، میرسپاسی و رشادت‌جو، ۱۳۹۸، ص. ۱۲۸). برای بیش از نیم قرن، ارزیابی عملکرد محور تحقیقات و اقدامات منابع انسانی بوده است. با وجود این سابقهٔ طولانی، نارضایتی زیادی از فرایندها و نتایج بسیاری از نظام‌های ارزیابی عملکرد طی این سال‌ها مشاهده می‌شد (نجفی و قلی پور، ۱۳۹٦، ص. ۵). ارزیابی عملکرد را می‌توان از زوایای متفاوتی بررسی کرد. به‌طورکلی، دو دیدگاه سنتی و نوین دربارهٔ ارزیابی عملکرد وجود دارد. در نگرش سنتی مهم‌ترین هدف ارزیابی، قضاوت و یادآوری عملکرد است؛ درحالی‌که در نگرش نوین، فلسفه وجودی ارزیابی بر رشد، توسعه، بهبود ظرفیت ارزیابی‌شونده متمرکز است (طبرسا، ۱۳۸۷، ص. ٦). در صورت اجرای صحیح نظام ارزیابی عملکرد به‌خصوص در بخش‌های دولتی، دستاوردهای متعددی به شرح زیر برای دولت یا سازمان موضوع ارزیابی حاصل خواهد شد:

- توسعهٔ فرایند هدف‌گذاری صحیح؛
- تقویت فرایند بهبود دائمی؛
- استفادهٔ بهینه از منابع به‌خصوص منابع انسانی سازمان؛

- ارتقای توان دستیابی سازمان به اهداف و درنتیجه اثربخشی آن؛
- تصمیم‌گیری دقیق‌تر مسئولان به‌واسطهٔ مشخص شدن قوت‌ها و ضعف‌های عملکردها؛
- افزایش مشارکت جامعه با مجموعه دولت به واسطه آگاهی آن‌ها از عملکرد دولت؛
- افزایش مشارکت کارکنان در امور، نهادینه شدن پذیرش تغییر و تحول در جامعه و به‌تبع آن در مجموعهٔ دولت.

با توجه به اینکه مدیریت عملکرد نقش بسزایی در یادگیری‌های فردی و سازمانی دارد و یکی از مهم‌ترین جنبه‌های مدیریت محسوب می‌شود (راج آدهی کاری[1]، ۲۰۱۰ ص. ۳۰۸)، نیاز است که ارزیابی عملکرد به‌صورت مستمر انجام شود (کاواس، بوچ و دیسویک[2]، ۲۰۱٦، ص. ٤۰۵). در توسعه و ایجاد شایستگی منابع انسانی به‌ویژه مدیران روستایی، عوامل و مؤلفه-های مختلفی دخیل‌اند؛ ازجمله می‌توان به ارزیابی عملکرد آن‌ها اشاره کرد.

دهیاری‌ها به‌عنوان مدیریت نوین روستایی می‌توانند نقش مؤثری در توسعه روستایی داشته باشند. ازجمله وظایف و اختیارات دهیار و دهیاری با استناد به ماده واحدهٔ «قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور»، مصوب ۱۳۷۷/٤/۱٤ و نیز مادهٔ ۲ «اساس-نامهٔ تشکیلات و سازمان دهیارهای»، مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۱، به شرح جدول ٤ است.

جدول ٤. چهل و هشت وظیفهٔ دهیار

مأخذ: اساس‌نامهٔ تشکیلات و سازمان دهیاری‌ها، ۱۳۸۰/۱۱/۲۱

بهبود وضع زیست‌محیطی روستا	جلوگیری از تکدی‌گری و واداشتن متکدیان به کار
کمک به شورا در زمینه بررسی و شناخت کمبودها، نیازها و و نارسایی‌های روستا و تهیهٔ طرح‌ها و پیشنهادهای اصلاحی و عملی	مراقبت بر بهداشت ساکنان روستا و تشریک مساعی با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی برای واکسیناسیون در جهت پیشگیری از بیماری‌های واگیر
تشویق و ترغیب روستاییان به انجام اقدامات لازم در جهت رعایت سیاست‌های دولت	کمک در احداث تأسیسات تولید و توزیع آب، برق و مخابرات و تعیین نرخ آن در روستا تا زمان اقدام مراجع ذی‌ربط

1. Raj Adhikari
2. Kuvaas, Buch & Dysvik

مشارکت و همکاری با شورا در جهت پیگیری اجرای طرح‌های عمرانی اختصاص یافته به روستا	انجام معاملات دهیاری اعم از خرید و فروش اموال منقول و غیرمنقول، مقاطعه، اجاره و استجاره
همکاری مؤثر با سازمان ثبت احوال در جهت ثبت موالید و متوفیات و تهیهٔ آمار مربوط	ایجاد و سازماندهی غسال‌خانه و گورستان و تهیهٔ وسایل حمل اموات و مراقبت در انتظام امور آن‌ها
همکاری با نیروی انتظامی و ارسال گزارش پیرامون وقوع جرایم و اجرای مقررات خدمت وظیفهٔ عمومی، حفظ نظم عمومی و سعی در حل اختلافات محلی	اتخاذ تدابیر لازم برای حفظ روستا از خطر سیل و حریق و رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک واقع در معابر و اماکن عمومی و تسطیح چاه‌ها و چاله‌های واقع در معابر براساس مصوبات شورا
همکاری مؤثر با مسئولان ذی‌ربط در جهت حفظ و نگهداری منابع طبیعی واقع در محدودهٔ قانونی و حریم روستا	معرفی خانواده‌های بی‌سرپرست و بی‌بضاعت به سازمان بهزیستی کشور و کمیتهٔ امداد امام خمینی و مساعدت به آن‌ها در حد امکانات
همکاری با سازمان‌ها و نهادهای دولتی و ایجاد تسهیلات لازم برای ایفای وظایف آن‌ها	همکاری با سازمان میراث فرهنگی درحفظ بناها و آثار باستانی روستا
اجرای مصوبات شورا	همکاری در جلوگیری از شیوع بیماری‌های انسانی و حیوانی واگیر
تأمین اراضی موردنیاز مرتبط با اهداف و وظایف دهیاری پس از دریافت مجوز قانونی	همکاری با شورای بخش و بخشداری به منظور بررسی و صدور پروانه‌های کسب
اعلام فرامین و قوانین دولتی مربوط و پیگیری حسن اجرای آن‌ها	صدور پروانه برای ساختمان‌هایی که در محدودهٔ قانونی روستا ساخته می‌شوند.
مراقبت، حفظ و نگهداری اموال و تأسیسات عمومی در اختیار دهیاری	همکاری در نگهداری و تسطیح راه‌های واقع در حریم اراضی روستا از طریق خودیاری اهالی روستا و دستگاه های ذی‌ربط
تشویق و ترغیب روستاییان به توسعهٔ صنایع دستی و اهتمام به ترویج، توسعه و بازاریابی محصولات کشاورزی و دامی روستا	مساعدت و همکاری با کشاورزان در جهت معرفی محصولات کشاورزی و تولیدات صنعتی و صنایع دستی روستا در مراکز شهری و نمایشگاه‌های ذیربط
مراقبت بر اجرای مقررات بهداشتی و حفظ نظافت و ایجاد زمینهٔ مناسب برای تأمین بهداشت محیط	پیگیری و مساعدت در جهت ایجاد مؤسسات خیریه و صندوق‌-های قرض الحسنه و مؤسسات فرهنگی
ارسال گزارش‌های درخواست‌شده به شورا در موعد مقرر توسط دهیار	همکاری با واحدهای امدادرسانی در هنگام وقوع حوادث و سوانح غیرمترقبه و بلایای طبیعی
حضور دهیار در زمان و مکان مقرر و پاسخ‌گویی به سؤال‌ها در صورت تقاضای شورا	گزارش پیشرفت یا نبود پیشرفت فیزیکی طرح‌ها به شورا و بخشدار و پیشنهاد راهکارهای مناسب برای تسریع در اجرای آن‌ها
تهیهٔ تعرفهٔ عوارض با همکاری شورا و ارائهٔ آن به شورای اسلامی بخش به‌منظور تصویب و طی سایر مراحل قانونی	همکاری با دستگاه‌های ذی‌ربط در جهت تهیه و اجرای طرح هادی روستا و تهیهٔ پیشنهادهای لازم و تعیین کاربری اراضی واقع در روستا

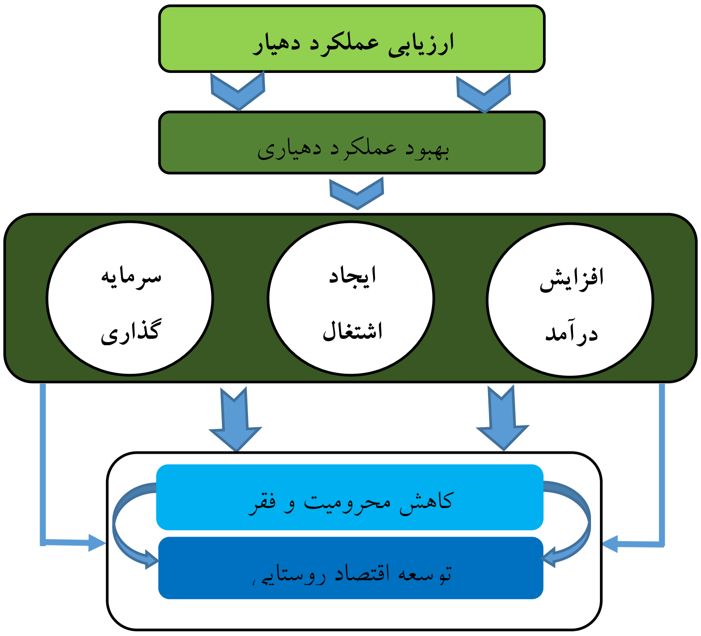
ارسال گزارش ماهانهٔ فعالیت‌های دهیاری برای شورا و رونوشت آن به بخشداری	مراقبت و اهتمام کامل در نصب برگهٔ قیمت روی اجناس و اجرای تصمیمات شورای اسلامی بخش و روستا دربارهٔ ارزانی
وصول عوارض مصوب مراجع قانونی و مصرف آن در موارد معین	همکاری با مراجع ذی‌ربط در جهت تسهیل دسترسی مردم روستا به آرد و نان مرغوب
مراقبت بر وضعیت بهداشتی روستا براساس ضوابط و مقررات مربوط و معرفی اماکن غیربهداشتی به مسئولان ذیربط	تنظیف، نگهداری و تسطیح معابر و انهار عمومی و مجاری آب‌ها و فاضلاب و لای‌روبی قنوات مربوط به روستا و تأمین آب و روشنایی در حد امکان
برآورد، تنظیم و ارائهٔ بودجهٔ سالانه دهیاری و متمم و اصلاح آن به شورا جهت تصویب	اجرای مقررات دهیاری که جنبهٔ عمومی دارد و به تصویب شورا و تأیید شورای اسلامی بخش رسیده است.
اهدا و قبول اعانات و هدایا به نام روستا با تصویب شورا	پیشنهاد نام‌گذاری معابر و اماکن و تأسیسات روستا به شورا
فراهم کردن زمینهٔ ایجاد رفاهی از طریق دهیاری و همکاری در زمینهٔ طرح بهسازی روستا	شناسایی زمینه‌های اشتغال و مساعدت در جهت تأمین کار برای افراد جویای کار و همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط
پیگیری و ایجاد زمینهٔ نظارت بر امور بهداشتی روستا از قبیل کشتار بهداشتی دام و عرضهٔ گوشت	در روستاهایی که طرح هادی مصوب دارند، طرح‌های عمرانی روستا باید در چهارچوب طرح هادی روستا انجام شود.

به‌رغم خدمات گسترده‌ای که دولت و نهادهای انقلابی در روستاها انجام داده‌اند، هنوز فاصلهٔ بین واقعیت‌های موجود و اهداف توسعه بسیار زیاد است و مسائل و مشکلات فراوانی در جامعهٔ روستایی وجود دارد که از سر راه برداشتن آن مسائل و مشکلات معادل با از بین - بردن محرومیت‌ها در جوامع روستایی است؛ ازاین‌رو ایجاد زمینهٔ توسعه تا حد زیادی در گرو تحقق یافتن مدیریت کارآمد اجرایی در روستاهاست (مهدوی، ۱۳۹۱، ص. ۵). از مهم‌ترین این مسائل می‌توان به چند مورد با عنوان محرومیت‌ها اشاره کرد:

- محرومیت‌های اقتصادی؛
- محرومیت‌های زیستی؛
- محرومیت‌های فرهنگی (ولی‌زاده، ۱۳۷۵، ص. ۵).

بنابراین براساس موضوع پژوهش، برای ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعهٔ اقتصادی در روستاهای مطالعه‌شده و نیز به‌منظور شناسایی تمامی زوایای مسئله و فراهم شدن زمینه‌های لازم برای کسب اطلاعات لازم برای آزمون فرضیه‌های تحقیق، در این فصل چارچوب نظری

توسعه، توسعهٔ روستایی، مدیریت روستایی، دهیاری‌ها، مطرح شد. مـدل مفهـومی تحقیـق در شکل ۲ مشاهده می‌شود.

شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۰

۵. یافته‌های تحقیق

از بین ۳٦۷ پاسخ‌گو در روسـتاهای بررسـی‌شـده، ۷۸/۵ درصـد از افـراد مـرد و ۲۱/۵ زن بودند. اغلب افراد تحصیلات دیپلم و سیکل به‌ترتیب با ۰/۲۷ و ۰/۳۳ درصد داشـتند و عمـدهٔ پاسخ‌گویان (۳۰ درصد) در گروه سنی ۳۰–۳۹ سال قرار داشتند. همچنین ۱۳/۱ درصد بیکـار، ۱۸/۳ درصد زارع، ۱۱/۷ درصـد باغـدار، ۱۲/۵ درصـد دامـدار، ۱۱/٤ درصـد صـنعتگر، ۲۲/۳ درصد دارای شغل کارمندی و خدماتی و ۱۰/٦ درصد دارای سایر شغل‌ها بودند. در جدول ۵، میانگین متغیرهای تحقیق به‌تفکیک روستا مشاهده می‌شود. با توجه به جدول مذکور، میـانگین شاخص‌های عملکرد دهیاران ۲/۹۸ است که بهترین میـزان عملکـرد دهیـاران بـه روسـتاهای

امیرآباد، دوست‌آباد، ساغروان و فارمد به‌ترتیب با میـانگین ۳/۰۸، ۳/۰۷، ۳/۰۷ و ۰/۰۷ مربـوط است و بدترین میزان عملکرد دهیاران نیز به روستاهای تبادکان، جنگ و گنابـاد بـه‌ترتیـب بـا میانگین ۲/۸۸، ۲/۹۳ و ۲/۹۳ مربوط است.

جدول ۵. میانگین متغیرهای تحقیق به تفکیک روستا

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

روستا	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	میانگین
امیرآباد	۳	۲,٦۷	۲,۸	۲,۵۳	۲,۸۷	۲,۸	۳,۲۷	۲,۸۷	۳,٦	۳,٦۷	۳,۰۷	۳,۸۷	۳,۰۸
انداد	۳,۸	۳,۳	۲,٤	۲,۷	۲,۷	۲	۳	۲,۹	۳,۹	۳,٤	۲,٤	۳	۲,۹٦
تبادکان	۳,۰۵	۲,۸۱	۲,۷۱	۲,٦۷	۲,۸٦	۲	۳,۱۹	۳,۰۵	۳,۳۳	۳,۱۹	۲,۷۱	۳	۲,۸۸
جنگ	۳,۲	۲	۲,۹	۲,۹	۲,۲	۲	۳	۲,۹	٤,۱	۳,٦	۳	۳,٤	۲,۹۳
دوست آباد	۳,۲٤	۲,۸	۲,۵۱	۲,٤۹	۲	۳,۲٦	۳,۷۱	۳	۳,۷۱	۳,۸	۳,۲٤	۳,۱٤	۳,۰۷
ساغروان	۳,۱۱	۲	۲,۷	۲,٦۸	۲,۹۷	۳,۱٦	۳,۱٦	۲,۹۵	۳,۷۳	۳,٦	۲,۸٤	۳,۹۲	۳,۰۷
شرشر	۳,۲۲	۲,۰۹	۲,۷۸	۲,۸۷	۲,۹٦	۳,۰٤	۳,٤٤	۲,۷٤	۳,۵۲	۳,۲۲	۲,۵۲	۳,۱۳	۲,۹٦
فارمد	۳,۲٤	۲,۸۸	۲,٤۹	۲,٤٦	۲,۹۸	۲,۹	۳,۲۷	۲,۸۵	۳,٤۹	۳,۵۸	۲,۷۱	۳,٤٤	۳,۰۲
گناباد	۳	۲	۲,۹	۲,٦	۲,۹	۲,۹	۳,۲	۲,۷	۳,۸	۳,۳	۲,۸	۳,۱	۲,۹۳
گوارشک	۳,۹۷	۲,٦۸	۲,۲٦	۲,۵٦	۲,٦۱	۲,۵۱	۳,۱۹	۲,٦۱	۳,٦۳	۳,۵۱	۲,٦	۳,۵٤	۲,۹۷
گوش	۳	۲,۲	۲,۸	۲,۷	۲,۳	۲,۲	۳,۱	۲,۹	٤,۱	۳,۸	۳	۳,٤	۲,۹٦
همت‌آباد	۳,۹	۳,۲	۲,۸	۲,۵	۲	۲	۳,۳	۲,۷	۳,۵	۳,۸	۳	۳,۱	۲,۹۸
مجموع	۳,۳۱	۲,۵۵	۲,٦۷	۲,٦٤	۲,٦۱	۲,۵٦	۳,۲٤	۲,۸۵	۳,۷	۳,۵٤	۲,۸۲	۳,۳٤	۲,۹۸

۵. ۱. بررسی عملکرد دهیاران در منطقهٔ موردمطالعه

برای بررسی عملکرد دهیاران در منطقهٔ مطالعه‌شده، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. ابعاد عملکرد دهیاران متشکل از سه بعد کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال، تلاش به‌منظور افزایش درآمد و تشویق به سرمایه‌گذاری است و حاصل ترکیب، مؤلفه‌هایی با طیف لیکرت‌اند که حاصل آن شاخص‌هایی با مقیاس فاصله‌ای است. همچنین سه بعد مطالعه‌شده نرمال بـوده است و میانهٔ نظری ۳ است؛ بنابراین برای بررسی میانگین سه بعـد مطالعه‌شـده از آزمـون تـی

تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. درمجموع با توجه به آنچه در جدول ٦ مشاهده می‌شود، میانگین محاسبه‌شدهٔ سه بعد کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال، تلاش به‌منظور افزایش درآمد و تشویق به سرمایه‌گذاری، از نظر ساکنان روستاهای مطالعه‌شده با میانگین فرضی ۳ سنجش می‌شود. نتایج آزمون نشان می‌دهد، میانگین محاسبه‌شده در آزمون در دو شاخص کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال و تشویق به سرمایه‌گذاری و همچنین متغیر رونق اقتصادی از میانهٔ نظری ۳ کوچک‌تر و در حد متوسط به پایین است. بررسی میانگین شاخص تلاش به‌منظور افزایش درآمد نیز نشان می‌دهد، میانگین مذکور از میانهٔ نظری ۳ بزرگ‌تر و در حد متوسط به بالاست. بررسی حد بالا و حد پایین نیز در هر سه شاخص مذکور و متغیر مطالعه‌شده تأییدی بر این ادعاست. همچنین با توجه به میزان معناداری، معناداری به‌دست‌آمده برای این شاخص-ها، کمتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین معنادار بوده و به کل منطقهٔ مطالعه‌شده تعمیم‌یافتنی است. درمجموع نتایج آزمون نشان می‌دهد، عملکرد دهیاران در شاخص‌های کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال و تشویق به سرمایه‌گذاری نامطلوب است و در شاخص تلاش به‌منظور افزایش درآمد، عملکردی تقریباً متوسط داشته‌اند. درمجموع، بررسی میانگین متغیر رونق اقتصادی نشان از وضعیت متوسط عملکرد دهیاران در رونق اقتصادی روستاهای خود دارد.

جدول ٦. بررسی میانگین عملکرد دهیاران در منطقهٔ موردمطالعه (آزمون تی تک‌نمونه‌ای)

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ١٤٠٠

شاخص	میانگین	آمارهٔ t	میزان معناداری	اختلاف از میانگین	Confidence 95% the Interval of Difference	
					کمتر	بیشتر
کاهش بیکاری و توسعهٔ اشتغال	۲,۷۸	-٤,۳۰	۰,۰۰	-۰,۲۲	-۰,۳۲	-۰,۱۲
تلاش به‌منظور افزایش در آمد	۳,۲۷	-۲,۳۷	۰,۰۲	-۰,۱۲	-۰,۲۲	-۰,۰۲
تشویق به سرمایه‌گذاری	۲,۸۸	٥,۳٤	۰,۰۰	۰,۲۷	۰,۱۷	۰,۳۷
رونق اقتصادی	۲,۹۳	-۱,۳۹	۰,۰۲	-۰,۰۷	-۰,۱۷	۰,۰۳

در ادامه، برای بررسی تفاوت بین گویه‌های مستخرج از پرسش‌نامه با توجه به ترتیبی بودن گویه‌های عملکرد دهیاری‌ها از آزمون فریدمن استفاده شده است. با توجه به میزان معناداری

کای اسکوئر (۱۷۸۷/۰٤٤) که کمتر از ۰,۰۵ و صفر است، می‌توان گفت که از نظر آماری با اطمینان ۹۵ درصد گویه‌های عملکرد دهیاران با یکدیگر تفاوت معنادار دارند و قابلیت تعمیم به کل جامعه را دارند. حال برای اینکه بدانیم میزان گویه‌های عملکرد دهیاران در هر گویه در مقایسه با گویهٔ دیگر چقدر متفاوت است و کدام گویه در مقایسه با بقیه بیشتر است، باید از میانگین رتبه‌ای استفاده کرد. با توجه به جدول ۷ مشاهده می‌شود، بالاترین رتبه به گویهٔ ارتباط بدون واسطهٔ دهیاری با فعالان اقتصادی و در مرتبهٔ بعد، همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط برای صدور پروانه مربوط است. عملکرد دهیاری برای معرفی جاذبه‌های گردشگری، در رتبهٔ آخر قرار دارد.

جدول ۷. رتبه و میانگین رتبه‌ای گویه‌های شاخص عملکرد دهیاران

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۰

افزایش و ایجاد اشتغال	میانگین رتبه‌ای	رتبه
تلاش دهیاری برای ایجاد بازار هفتگی و محلی	۷,۱٦	٤
ارائهٔ آموزش لازم برای افزایش مهارت شغلی	۵,٦۸	۸
عملکرد دهیاری برای معرفی جاذبه‌های گردشگری	٤,۱۰	۱۲
عملکرد دهیاری در جهت ایجاد اشتغال	٤,۱۱	۱۱
تلاش دهیاری برای معرفی و عرضهٔ تولیدات روستا در بازار شهری	۵,۹۷	۷
عملکرد دهیاری در جهت افزایش بهره‌وری و افزایش سودهی	٦,۰۲	٦
همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط برای توسعهٔ خدمات	۸,۰۷	۳
همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط برای حمایت و کنترل قیمت تولیدات	۵,۵۵	۹
ارتباط بدون واسطهٔ دهیاری با فعالان اقتصادی	۹,٦۳	۱
همکاری دهیاری با دستگاه‌های ذی‌ربط به‌منظور صدور پروانه	۹,٤۲	۲
تلاش دهیاری برای جذب سرمایه‌گذار	۵,۲۸	۱۰
تلاش دهیاری برای جذب حمایت مالی بانک ها و سازمان‌ها	٦,۹۹	۵

۵. ۲. تحلیل فضایی عملکرد دهیاران در منطقهٔ موردمطالعه

در ادامه مطالعه برای تحلیل فضایی تفاوت آسیب‌پذیری روستاهای مطالعه‌شده از تکنیک WASPAS استفاده شده است. در جدول ۸، میزان امتیاز و رتبهٔ هر روستا را می‌توان مشاهده کرد که با توجه به جدول مذکور، روستاهای فارمد، دوست‌آباد و امیرآباد در رتبه‌های اول تا سوم و روستاهای تبادکان، گوش و جنگ در رتبه‌های دهم تا دوازدهم قرارگرفته‌اند؛ یعنی سه روستای اول دهیاران آن‌ها عملکرد بهتر و سه روستای آخر عملکرد نسبتاً نامناسب‌تری در مقایسه با سایر روستاها داشته‌اند

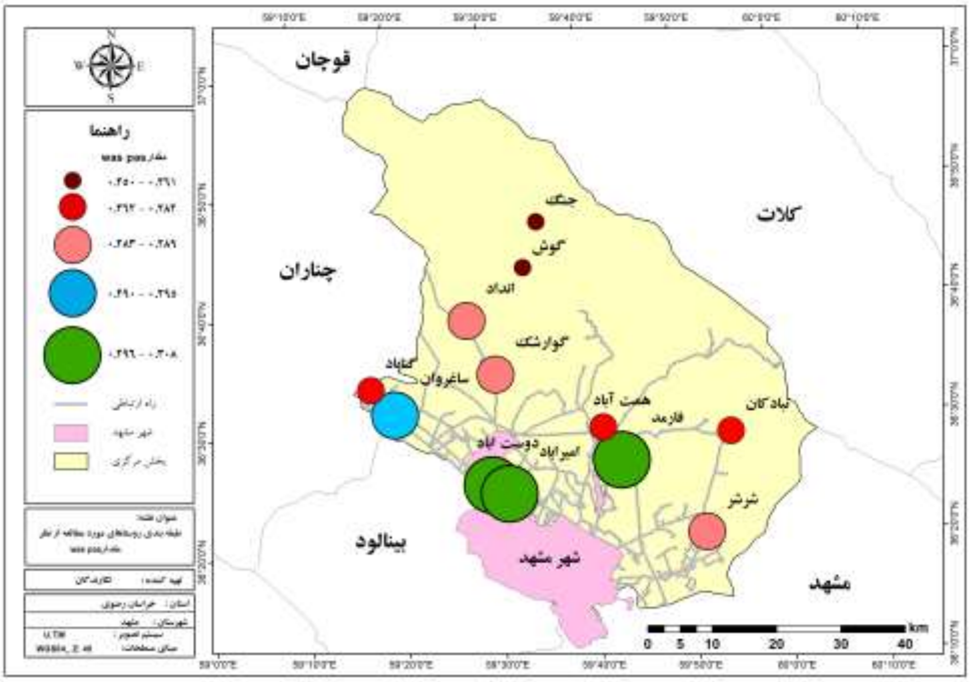
جدول ۸. محاسبهٔ λ و Qi و رتبهٔ روستاها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱٤۰۰

روستا	تبادکان	گناباد	جنگ	گوش	انداد	شرشر	گوارشک	همت آباد	فارمد	ساغروان	دوست‌آباد	امیرآباد
λ	۰,۷۷۷	۰,۷٦٤	۰,۸۲۸	۰,۸۱۲	۰,۷٤٤	۰,۷٥۳	۰,۷۷٤	۰,۷٥٥	۰,۷٤٦	۰,۷٤۷	۰,۷۲٦	۰,۷٦۳
Qi	۰,۲۷٤	۰,۲۸۲	۰,۲٥	۰,۲٦۱	۰,۲۸۷	۰,۲۸۹	۰,۲۸۹	۰,۲۷۹	۰,۳۰۸	۰,۲۹٥	۰,۳۰۳	۰,۳۰۲
رتبه	۱۰	۸	۱۲	۱۱	۷	٥	٦	۹	۱	٤	۲	۳

بنابراین روستاهای فارمد، دوست‌آباد و امیرآباد جزء روستاهایی هستند که عملکرد دهیاران در آن‌ها به‌دلیل موقعیت جغرافیایی، نزدیک بودن شهر مشهد، جمعیت باسواد بیشتر، نرخ رشد کمتر و سطح زیرکشت بیشتر محصولات و جمعیت بیشتر در آخرین دورهٔ سرشماری یعنی سال ۱۳۹٥ و تعداد شاغلان بیشتر، بهتر از سایر روستاهاست؛ ازاین‌رو عوامل مذکور در روستاهای مطالعه‌شده سبب شده است که این روستاها و روستاهایی که چنین شرایطی دارند، وضعیت بهتری در مقایسه با سایر روستاهای مطالعه‌شده داشته باشند، اما در روستاهایی چون تبادکان، گوش و جنگ، پایین‌بودن سطح سواد، فاصلهٔ بیشتر از شهر مشهد و راه‌های اصلی سبب شده است که دهیاران در این روستاها و روستاهای مشابه عملکرد نسبتاً نامناسب‌تری

داشته باشند. در شکل ۳، موقعیت فضایی روستاهای مطالعه‌شده در پنج گروه در بخش مرکزی شهرستان مشهد را می‌توان مشاهده کرد.

شکل ۳. میزان امتیاز حاصل از تحلیل واس‌پاس به‌تفکیک روستاهای مطالعه‌شده

مأخذ: نگارندگان براساس نقشه پایه استانداری خراسان رضوی و یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

برای بررسی بیشتر نتایج به‌دست‌آمده به تحلیل رابطهٔ بین عملکرد دهیاران با شاخص‌هایی چون فاصله تا شهر مشهد (کیلومتر)، میزان جمعیت ۱۳۹۵ (نفر)، نرخ رشد (۱۳۹۰–۱۳۹۵)، سطح زیرکشت (هکتار)، جمعیت باسواد (نفر) و تعداد شاغلان (نفر) پرداخته شد. در جدول ۹ میزان هریک از شاخص‌های بررسی‌شده مشاهده می‌شود.

جدول ۹. میزان شاخص‌های فاصله، جمعیت، سطح زیرکشت، باسواد، شاغلان و نرخ رشد

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

روستا	فاصله تا شهر مشهد (کیلومتر)	میزان جمعیت ۱۳۹۵ (نفر)	سطح زیرکشت (هکتار)	جمعیت باسواد (نفر)	تعداد شاغلان (نفر)	نرخ رشد (۱۳۹۰- ۱۳۹۵)
جنگ	۳۲,۸۵	۱۵۳	۷٦	۹۸	۷۲	۷,۷٤
گوش	۲۵,۵۲	۲٤۷	۱٦۰	۱٤۹	۸۰	۹,۲۸
گناباد	۱۸,۵۸	۵۱۰	۱٦۷	۲۵٦	۲۰۰	۳,٤۷
همت‌آباد	۷,٤۷	۱٦۲۱	۲۹۷	۱۲۱۰	۹۵۰	۸,۳۰
شرشر	۱۳,۷۰	۵۷۳	۳۳۲	٤۱۰	۲۹۷	٦,۵٦
انداد	۱۷,۷۵	۵۷۷	۳۷۰	٤۱۰	۳٦۳	۰,٤۱
گوارشک	۸,۷٤	۱۰٤۳	۷۷٦	٦٦۷	۵۱۰	۲,۸۷
تبادکان	۲۱,۵٤	۱۵۹٦	۹۰۰	۹۸۹	۸٦۳	۱,۱۲
امیرآباد	۱,۰۳	٤۷۹۲	۱۹۸۳	۳۵٦۰	۱۵۱۰	۲,٤۵
فارمد	٤,۵۰	۲۸۰۹	۱۳۵۰	۱۸۳۲	۱٦۱٤	۰,۵٦
ساغروان	۱۳,۲۱	٤٤۵۵	۱۰۲۰	۳٤۵۱	۱۹۱۰	٤,۵۵
دوست‌آباد	۱,۳٦	۸۹٦۹	۵۰۰۳	۷۲۳٤	٤۵٦۱	۱,۹٤

همان‌طورکه در جدول ۱۰ مشاهده می‌شود، نرخ رشد (۱۳۹۰– ۱۳۹) با آماره پیرسون (۰/٦۵– و ۰/۹۰–) با میزان عملکرد دهیاران در مدل واس‌پاس رابطه‌ای معکوس با شدتی قوی تا خیلی قوی دارد؛ یعنی با افزایش هریک از این شاخص‌ها میزان عملکرد دهیاران در مدل واس‌پاس نیز کاهش می‌یابد؛ بر این اساس، روستاهایی که دارای میزان عملکرد بهتری هستند، نرخ رشد پایین‌تری دارند و فاصلهٔ کمتری با شهر مشهد دارند. همچنین بین سطح زیرکشت با آماره پیرسون ۰/۵۸٤، جمعیت باسواد با آماره پیرسون ۰/٦۱۸، تعداد شاغلان با آماره پیرسون ۰/٦۲۰ و میزان جمعیت با آماره پیرسون ۰/٦٤٦، با میزان عملکرد دهیاران در مدل واس‌پاس، رابطه‌ای مستقیم با شدت متوسط تا قوی وجود دارد؛ یعنی هرچه بر میزان شاخص‌های میزان جمعیت، سطح زیرکشت، جمعیت باسواد و تعداد شاغلان افزوده شود، میزان عملکرد دهیاران نیز بهبود می‌یابد. همچنین با توجه به میزان معناداری به‌دست‌آمده، رابطهٔ هر شش شاخص

(فاصله تا شهر مشهد، میزان جمعیت، نرخ رشد (۱۳۹۰-۱۳۹۵)، سطح زیرکشت، جمعیت باسواد و تعداد شاغلان) با میزان عملکرد دهیاران رابطه معنادار وجود دارد؛ یعنی در منطقهٔ مطالعه‌شده با اطمینان ۹۵ درصد این رابطه تصادفی نیست و واقعی است و رابطهٔ معناداری در این روابط مشاهده می‌شود.

جدول ۱۰. رابطهٔ بین متغیرهای تحقیق و رتبه روستاها در عملکرد دهیاران

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰

شاخص		فاصله تا شهر مشهد (کیلومتر)	میزان جمعیت ۱۳۹۵ (نفر)	نرخ رشد (۱۳۹۰-۱۳۹۵)	سطح زیرکشت (هکتار)	جمعیت باسواد (نفر)	تعداد شاغلان (نفر)
میزان به‌دست‌آمده از واس‌پاس	پیرسون	۰٫۹۰۲	۰٫٦٤٦	-۰٫٦٥٦	۰٫٥۸٤	۰٫٦۱۸	۰٫٦۲
	میزان معناداری	۰	۰٫۰۲۳	۰٫۰۲۱	۰٫۰٤٦	۰٫۰۳۲	۰٫۰۳۲

٦. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

اهمیت توسعهٔ روستایی و نقش حیاتی آن در توسعه و پیشبرد کشورها به‌ویژه کشورهای درحال‌رشد، بر هیچ‌کسی پوشیده نیست و به باور کارشناسان، تحقق این مهم بیش از هر چیز درگرو توسعهٔ منابع انسانی است. دستیابی به توسعه در سکونتگاه‌های روستایی به عوامل متعددی وابسته است که از مهم‌ترین آن، مدیریت محلی کارآمد است؛ ازاین‌رو در کشور ما به‌دلیل اهمیت نقش عناصر و ارکان مدیریت روستایی (دهیاری‌ها) در رسیدن به توسعهٔ روستاها، وظایفی به‌ویژه در بعد بنیادین اقتصادی، برای این ارکان تعریف شده است. با توجه به نقش و اهمیت عامل نیروی انسانی در توسعهٔ اقتصادی و لزوم استفادهٔ بهینه از این منبع تجدیدشدنی به‌طوری‌که هم تخصیص کاری صورت گیرد و هم روستاییان بتوانند از امکانات، توانائی‌ها و استعداد بالقوهٔ نیروی کار بهره‌برداری کند، ضرورت دارد. توسعه در دنیای امروز مبتنی‌بر تعاون، همیاری، همکاری و جامعیت در فعالیت‌های اقتصادی و تحرکات اجتماعی است. دستیابی به آستانهٔ توسعه بر این مبنا، مستلزم وجود و گسترش نظام‌های رهبری در

زمینه‌ها، موضوعات و مواضع استراتژیک برنامه‌های توسعه و عمران است و این امر آنقدر بااهمیت است که نظام‌های رهبری محلی را می‌توان کلید تحقق اهداف و استراتژی‌های توسعه دانست.

یکی از ابزارهای دستیابی به توسعهٔ روستایی را می‌توان تشکیل گروه‌های سازماندهی‌شده مانند دهیاری‌ها دانست. تقریباً همه‌جا از اهمیت توسعهٔ روستایی در فرایند توسعهٔ ملی سخن به میان می‌آید، اما به‌واسطهٔ نبود برنامهٔ مشخص استراتژیک از توسعهٔ روستایی غفلت شده است. ازآنجاکه مدیریت روستایی یکی از مؤلفه‌های مهم توسعه است و سنجش عملکرد مدیران روستایی راه را برای رسیدن به توسعه هموار می‌کند، پژوهش حاضر با هدف بررسی عملکرد دهیارن انجام شد.

نتایج نشان می‌دهد، بهترین میزان عملکرد دهیاران به روستاهای امیرآباد، دوست‌آباد، ساغروان و فارمد به‌ترتیب با میانگین ۳/۰۸، ۳/۰۷، ۳/۰۷ و ۰/۰۷ مربوط است و بدترین میزان عملکرد دهیاران نیز به روستاهای تبادکان، جنگ و گناباد به‌ترتیب با میانگین ۲/۸۸، ۲/۹۳ و ۲/۹۳ مربوط است. بررسی میانگین متغیر رونق اقتصادی نشان از وضعیت متوسط عملکرد دهیاران در رونق اقتصادی روستاهای خود دارد. همچنین نتایج آزمون فریدمن نشان داد، میزان گویه‌های عملکرد دهیاران در منطقه مطالعه‌شده، نسبت بیشتری از جامعه به میزان ٦٠ درصد، گویه «متوسط به پایین» را انتخاب کردند؛ به‌حدی‌که با سایر گویه‌ها تفاوت معنادار دارد. درعین‌حال، با توجه به نتایج مدل واس‌پاس، روستاهای فارمد، دوست‌آباد و امیرآباد در رتبه‌های اول تا سوم و روستاهای تبادکان، گوش و جنگ در رتبه‌های دهم تا دوازدهم قرار گرفتند؛ یعنی دهیاران در سه روستای اول عملکرد بهتری داشتند و در سه روستای آخر، عملکرد نامناسب‌تری در مقایسه با سایر روستاها داشتند. همچنین بررسی تحلیل رابطهٔ بین عملکرد دهیاران با شاخص‌هایی چون فاصله تا شهر مشهد (آماره پیرسون ۰,۹۰۲-)، میزان جمعیت (آماره پیرسون ۰,٦٤٦)، نرخ رشد (آماره پیرسون ۰,٦٥٦-)، سطح زیرکشت (آماره پیرسون ۰,٥٨٤)، جمعیت باسواد (آماره پیرسون ۰,٦١٨) و تعداد شاغلان (آماره پیرسون ۰,٦٢٠) نشان از وجود رابطه معنادار دارد. نتایج پژوهش حاضر با نتایج مطالعاتی چون فال سلیمان و همکاران (۱۳۹۸) با عنوان «تحلیل فضایی عملکرد مدیریت دهیاری‌ها در فرایند

توسعهٔ روستایی (مورد: دهستان‌های شهرستان عنبرآباد در استان کرمان)» و لطفی و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان «تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در فرایند توسعهٔ اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی (مورد: بخش بادرود-شهرستان نطنز)» مطابقت دارد. درمجموع، با توجه به یافته‌های تحقیق پیشنهادهای زیر را می‌توان ارائه کرد:

- ایجاد امکانات آموزشی و ایجاد اشتغال در بخش‌های دارای پتانسیل روستا؛
- تأمین منابع مالی پایدار در عرصه‌های روستایی؛
- جلب سرمایه‌داران خارج از روستا، به‌خصوص نهادهای غیردولتی؛
- آموزش و ارتقای مهارت‌های مدیران محلّی، به‌طوری‌که آن‌ها قادر باشند برای توسعهٔ روستا ظرفیت‌سازی کنند؛
- ارائهٔ آموزش‌های لازم و برگزاری کلاس‌های کارآفرینی برای افزایش مهارت شغلی.

کتابنامه

۱. احمدوند، م. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر دهیاری‌ها بر توسعهٔ پایدار روستایی در شهرستان بویر احمد. *فصلنامهٔ روستا و توسعه، ۱۷*(۱۷)، ۲۳-۴۲.

۲. استعلاجی، ع. (۱۳۹۱). بررسی الگوی مدیریت روستایی در ایران با تأکید بر مدیریت محلی و مشارکت دهیاری ها. *انجمن جغرافیای ایران، ۱۰*(۳۲)، ۲۳۹-۲۵۷.

۳. افراخته، ح. (۱۳۸۸). *مدیریت روستایی با تاکید بر ایران*. تهران: گنج هنر.

۴. ایمانی، ب.، و فتحی، ب. (۱۳۹۸). ارزیابی و تحلیل عملکرد دهیاری‌ها با تأکید بر رویکرد حکمروایی شایسته (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان اردبیل). *فصلنامهٔ راهبردهای توسعه روستایی*، ۶(۱)، ۵۱-۶۲.

۵. برقی، ح.، قنبری، ی.، و افشاری‌پور، ع. (۱۳۹۳). ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه اقتصاد نواحی روستایی از دیدگاه ساکنین (مطالعه موردی: دهیاری دهبکری شهرستان بم). *برنامه‌ریزی فضایی*، ۴(۴)، ۸۷-۱۰۴.

٦. برقی، ح.، و تازیکی، ر. (۱۳۹۳). تحلیلی بر عملکرد و مشارکت دهیاران در توسعهٔ اجتماعی و کالبدی نواحی روستایی شهرستان گرگان (مطالعهٔ موردی: دهستان استرآباد شمالی). *چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی*، ٧٦، ۹۷–۱۰۷.
۷. پوررمضان، ع.، علینقی پور، م.، و توفیق‌جو، ا. (۱۳۹۵). ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها از دیدگاه روستاییان با بهره گیری از مدل کانو (مطالعهٔ موردی: روستای سیاه اسطلخ – شهرستان رشت). *فصلنامهٔ پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۵(۲)، ۱۳۳–١٤٦.
۸. تقدیسی، ا.، سوری، ف.، صیدایی، ا.، و کاظمی، ز. (۱۳۹۰). بررسی و تحلیل میزان عملکرد دهیاران در مدیریت روستایی (مطالعهٔ موردی: بخش کونانی شهرستان کوه دشت). *مدیریت شهری*، ۹(۲۸)، ۱۵–۲۸.
۹. رضوانی، م. ر.، محمدی، س.، و پیری، ص. (۱۳۹۲). ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها با استفاده از مدل چارچوب عمومی ارزیابی CAF (مطالعهٔ موردی: شهرستان دهلران). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ٤٥(۱)، ۲۱٦–۱۹۹.
۱۰. سربرقی مقدم، ت.، بوزرجمهری، خ.، و قاسمی، م. (۱۳۹٤). ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند توسعهٔ پایدار روستایی از دیدگاه روستائیان (مورد مطالعه: بخش طرقبه شهرستان بینالود). *مجلهٔ آمایش جغرافیایی فضا*، ٦، ۱۲۰–۱۳٦.
۱۱. سلامت، ش.، میرسپاسی ن.، و رشادت‌جو، ح. (۱۳۹۸). طراحی نظام مدیریت عملکرد منابع انسانی در راستای بهبود بهره‌وری اقتصادی(مورد مطالعه: بانک آینده). *فصلنامهٔ علمی–پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری*، ۷(۲۷)، ۸٦–۱۰۰.
۱۲. شیخی، ح.، پریزادی، ط.، و ورمزیار، ب. (۱۳۹۲). بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در روند مدیریت و توسعهٔ روستایی (مطالعهٔ موردی: شهرستان همدان). *برنامه‌ریزی فضایی*، ۳(۳)، ۱۷–۳۲.
۱۳. طالب، م. (۱۳۷٦). *مدیریت روستایی در ایران* (چاپ دوم). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
١٤. طبرسا، غ. ر. (۱۳۷۸). *بررسی و تبیین نقش اقتضائات استراتژیک در انتخاب یک الگوی ارزیابی عملکرد سازمان‌های دولتی*. تهران: انتشارات سازمان امور اداری استخدامی کشور.
۱۵. فال سلیمان، م.، میکانیکی، ج.، و اقتداری، م. (۱۳۹۸). تحلیل فضایی عملکرد مدیریت دهیاری‌ها در فرایند توسعه (مورد: دهستان های شهرستان عنبرآباد در استان کرمان). *نشریهٔ علمی- پژوهشی برنامه‌ریزی توسعهٔ کالبدی*، ٤(۲)، ۲۵–٣٤.

۱٦. قنبری، س.، و بهرامی، ک. (۱۳۹۵). مدیریت محلی و نقش آن در توسعهٔ کالبدی سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: شهرستان چناران). *فصلنامهٔ برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ٦ (۲۲)، ۱۳۵-۱٤٦.

۱۷. قنبری، س.، و نادریان‌فر، م. (۱۳۹۷). ارزیابی عملکرد دهیاران در پایداری محیطی روستاها (مطالعهٔ موردی: بخش مرکزی شهرستان نیمروز). *مجلهٔ جغرافیا و پایداری محیط*، *۲۷*، ۳۱-٤٥.

۱۸. لطفی، ح.، صالحیان بادی، س.، و قاسمی بادی، ح. ر. (۱۳۹۵). تحلیل عملکرد دهیاری‌ها در فرایند توسعهٔ اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی (موردمطالعه: بخش بادرود- شهرستان نطنز). *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ٦ (۲۲)، ۱٦٥-۱۷٦.

۱۹. لطیفه، ن.، و آرمون، ر. (۱۳۹۱). جایگاه مدیریت نوین روستایی در برنامه‌های توسعه (مطالعهٔ موردی، روستاهای بخش مرکزی شهریار). *همایش ملی توسعهٔ روستایی*، دانشگاه گیلان، رشت.

۲۰. متقی‌زاده، م. ح. (۱۳۸۰). نقش و جایگاه سازمان‌های غیردولتی نهادی برای سازمان‌دهی مشارکت در جامعهٔ مدنی. در مجموعه *مقالات همایش نقش و جایگاه سازمان‌های غیردولتی در عرصهٔ فعالیت‌های ملی و بین‌المللی* (صص. ۱۳۷-۱٤٦). تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.

۲۱. مهدوی، د. (۱۳۹۱). تدوین الگوی مطلوب مدیریت نوین توسعهٔ روستایی در ایران. *گاهنامهٔ پژوهشی دانشگاه پیام نور چهار محل و بختیاری*، ٦، ۱-۱٦.

۲۲. مهدوی، م.، و نجفی کانی، ع. ا. (۱۳۸۳). دهیاری تجربه‌ای دیگر در مدیریت روستایی ایران (نمونهٔ‌موردی: دهیارهای استان آذربایجان غربی). *پژوهش‌های جغرافیایی*، *۵۳*، ۲۱-۳۹.

۲۳. مولایی هشتجین، ن.، آمار حاجی‌شیرکیا، ت.، و باقری، ع. (۱۳۹٦). نقش مدیریت محلی در توسعهٔ اقتصادی نواحی روستایی شهرستان بهشهر. *فصلنامهٔ اقتصاد فضا و توسعهٔ روستایی*، ٦ (٤)، ۱٦٥-۱۷٦.

۲٤. نجفی، ت.، و قلیپور، آ. (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی سیستم مدیریت عملکرد در شرکت‌های کوچک و متوسط (SMEs) بازار سرمایهٔ ایران (مورد مطالعه: سرمایهٔ ایران). *نشریهٔ بهبود مدیریت*، *۱۰* (٤)، ۱۵۷-۱۷۹.

۲۵. ولی‌زاده، ا. (۱۳۷۵). مدیریت و توسعه. *فصلنامهٔ مسکن و محیط روستا*، *۷۳ و ۷٤*، ۷۳-۷۸.

26. Ataei, P., Karimi, H., Ghadermarzi, H., & Norouzi, A. (2020). A conceptual model of entrepreneurial competencies and their impacts on rural youth's intention to launch SMEs. *Journal of Rural Studies*, *75*, 185-195.

27. Castro-Arce, K., & Vanclay, F. (2020). Transformative social innovation for sustainable rural development: An analytical framework to assist community-based initiatives. *Journal of Rural Studies*, *74*, 45-54.
28. Kuvaas, B., Buch, R., & Dysvik, A. (2016). Performance management: erceiving goals as invariable and implications for perceived job autonomy and work performance. *Human Resource Management*, *55*(3), 401-412
29. Lackey, S. B., Freshwater, D., & Rupasingha, A. (2002). Factors influencing local government cooperation in rural areas: Evidence from the Tennessee valley. *Economic Development Quarterly*, *16*(2), 138-154.
30. Landini, F. (2017). Contributions to group work and to the management of collective processes in extension and rural development. *Journal of Rural Studies*, *56*, 143-155
31. Lawal, T. (2014). Local government and rural infrastructural delivery in Nigeria. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, *4*(4), 139-147.
32. Nader, M. R., AbiSalloum, B., & Karam, N. (2002). Environment and sustainable development indicators in, Lebanon: A practical municipal level approach. *Ecological Indicators, 8*(5), 771-777.
33. Raj Adhikari, D. (2010). Human resource development (HRD) or performance management: The case of Nepalese organizations. *International Journal of Productivity and Performance Management*, *59*(4), 306-324.
34. Sriram, M. S. (2007). *Rural management education in India: A retrospect*. Retrieved from https://www.dhan.org/tda/pdf/ms_sriram.pdf
35. Terrey, N., (2013). Managing by design: Enacted through situated networks. *Design Management Journal*, *81*(1), 52-61.
36. Tomashuk, I. (2017). Problems and prospects of management of rural development. *Baltic Journal of Economic Studies*, *3*(5), 214-220.
37. Umebau. E. E., & Onwe O. J. (2008). Rural development and management. National Open University of Nigeria Headquarters. Retrieved from https://www.businesslist.com.ng/company/170393/national-open-university-of-nig
38. Urquía-Grande, E., Lorain, M. A., Ilmari Rautiainen, A., & Isabel Cano-Montero, E. (2021). Balance with logic-measuring the performance and sustainable development efforts of an NPO in rural Ethiopia. *Evaluation and Program Planning*, *87*, 1-12
39. Yaghi, A. (2008). Good governance practices by local administration in Jordan and USA. *International Journal of Rural Management*, *4*(1-2), 47-65.
40. Yarwood, R. (2002). Parish councils, partnership and governance: the development of exceptions housing in the England. *Journal of Rural Studies*, *18*(3), 275-291.
41. Zavadskas, K., Turskis, Z., Antucheviciene, J., & Zakarevicius, A. (2012). Optimization of weighted aggregated sum product assessment. *Elektronika Ir Elektrotechnika*, *122*(6), 3-6.

42. Zeho, F. H., Prabowo, A., Estiningtyas, R. A., Mahadiansar, M., & Sentanu, I. G. E. P. S. (2020). Stakeholder collaboration to support accountability in village fund management and rural development. *Journal of Socioeconomics and Development*, *3*(2), 89-100.